

**Med kommunenes landbrukskontor som iverksetter og
arealpolitikk som utviklingsverktøy.**

Velg Melk i Nordland

**Ei satsing på små og mellomstore melkeproduksjonsbruk som
tiltak for å ivareta matjord og beiteressurser i et klima- og
miljøperspektiv,**

Oppsummering:

Prosjektet er et samarbeid mellom Nordland Bonde- og Småbrukarlag og Beiarn kommune. Beiarn kommune har ansvar for utviklingsdelen som berører kommuner og arealforvaltning med særlig søkelys på matjord og beiteressurser, og hvor nettverket av landbrukskontor vil ha en stor rolle. Som et tiltak for å oppnå mål i nasjonal arealforvaltning, og for å nå klima- og miljømål, vil et aktivt landbruk være nødvendig. Her vil mobilisering av små og mellomstore melkebruk til fortsatt drift være hovedtiltak. Nordland Bonde- og Småbrukarlag har ledelsesansvar og er eier av næringsprosjektet, men hele «landbruksfamilien» er mobilisert og vil ta del med sin fagkunnskap i tråd med beskrevne mål og tiltak.

Prosjektets hovedformål

Prosjektets hovedformål er to-sidig men med klar sammenheng: kommunenes arealforvaltning vil ha økende betydning for klima- og miljøarbeid lokalt, og dermed som en viktig brikke i å nå nasjonale og globale mål. Klima- og miljøarbeid krever at matjord- og beiteressurser er i aktiv drift. Ett tiltak i arbeidet vil være å arbeide for å ivareta sysselsettingen (næringsaktiviteten) og sikre utnyttelsen av ressursgrunnlaget på de små og mellomstore melkebrukene i Nordland.

Delmål i prosjektet:

1. Skape kommunal oppmerksomhet rundt arealforvaltning og betydning for klima- og miljøarbeid lokalt, med vekt på ivaretagelse av dyrka og dyrkbar jord og beiteressurser. Utvikle et nettverk for kommunale landbrukskontor som samlet styrker areal-, klima- og miljøarbeidet i forvaltningsprosesser. Covid-19-situasjonen har gjort webinar til en ny samarbeidsarena, også for landbrukskontorene. Ved å ha prosjektleder ansatt på et landbrukskontor i Nordland vil man få tilgang til et etablert nettverk i hele fylket.
2. Bidra til å gjennomføre gode og lønnsomme klima- og miljøtiltak basert på digitale verktøy, nyeste forskning og lokal kunnskap. Herunder lede prosjekt «Velg Melk i Nordland» for å bekrefte/ avkrefte om og hvordan areal- og kretsløpsbaserte næringstiltak vil være en del av løsningen
3. Bruke det kommunale landbrukskontoret som nav i kommunene for å få lokalt engasjement og nå melkeprodusenter i målgruppen.
4. Inspirere og formidle kunnskap om mulighetene for videreutvikling av mindre melkebruk, uten at det innebærer store kostnadsøkninger og volumøkninger i produksjon. Gode eksempler brukes i formidlingen.
5. Bidra til å skreddersy fleksibel og tverrfaglig rådgivning for gårdbrukere i beslutningsprosesser.
6. Bidra til å utnytte gårdens samla ressurser gjennom tiltak for fortsatt drift.
7. Bidra til tiltak som gir ordnet fritid for melkeprodusenter

Innledning og bakgrunn for næringsdelen:

Hvorfor et prosjekt på kommunenivå med tiltak for små og mellomstore melkebruk?

Melkeproduksjon er bærebjelken i det Nordlandske landbruket. Av den totale verdiskapingen i Nordland i 2018, regnet som bruttoprodukt, kommer 58 prosent fra melkeproduksjon (samlet for ku og geit). Sammenlignet med 2015, utgjør melkeproduksjon ett prosentpoeng mer av verdiskapingen i fylket. Til tross for at verdiskaping opprettholdes går antall melkebruk ned, fra 627 i 2015 til 481 i mars 2020 (søknadsomgang produksjonstilskudd). Dette synliggjør og underbygger de mange innspill som er kommet fra lokallag i Nordland Bonde- og Småbrukarlag om at produsentmiljø står i fare, og at miljøene i flere bygder og kommuner har nådd et «vippepunkt» med fare for avvikling.

En ny rapport fra NIBIO viser samtidig til redusert bruk av beite- og grasarealer i hele Nord-Norge. Mange kommuner i Nordland er sterkt berørt. Arealplaner og ivaretagelse av matjord og beiteressurser er kommunenes ansvar. Ivaretakelsen er uløselig knyttet til et aktivt landbruk i kommunene. Likevel har mange kommuner, med stadig færre gårdsbruk i drift, redusert ressurs til å ivareta landbruket og utviklingspotensialet. Mange kommuner har landbrukskontor med 50% stilling i kombinasjon med andre kommunale fagområder.

Kombinasjonen av nedgang i antall melkebruk, og redusert bruk av beite- og grasressurser krever handling. Vi inviterer derfor til deltagelse og finansiering av et prosjekt som skal prøve ut å gi kommunene og landbrukskontorene et redskap for å motvirke rådende trender i arealutviklingen.

Nordland Bonde- og Småbrukarlag har gitt tema melk stor oppmerksomhet det siste året, og har fulgt prosjektet «Velg melk» i Trøndelag som er i gang. Prosjektet tilbyr rådgivning til små- og mellomstore kumelkebruk for å avklare brukets framtid, hvor 50% av kostnadene til rådgivning dekkes av tilskudd på inntil 7500 kr. Foreløpige resultat er positive, og vi har derfor i stor grad kopiert rådgivningsdelen av prosjektet og tilpasset det Nordland.

Viktige samarbeidspartnere i vårt prosjekt er Nordland Bondelag, TINE, NLR, produsentlag og kommunene i Nordland.

Fra høsten 2021 vil leie og kjøp/ salg av melkekvoter igjen være mulig. Dette mobiliseringsprosjektet må derfor komme i gang raskt, med mulighet for forlengelse dersom det er behov for det.

Verdiskaping fra jordbruket

Verdiskaping fra jordbruket målt som bruttoprodukt, er beregnet til kr 1,025 mrd. kroner for Nordland for 2018. Sysselsettinga i primærjordbruket er beregna til 2 457 årsverk à 1 845 timer i 2018, en nedgang på ca. 7 prosent fra 2015. Melkeproduksjon (ku og geit) utgjør 58 prosent av verdiskapingen fra jordbruket i Nordland. og er også den største produksjonen når det gjelder sysselsetting med 1 160 årsverk, eller 47 prosent av den samlede sysselsettingen. Reduksjon i antall melkeprodusenter vil derfor ha stor betydning for sysselsetting i landbruket i Nordland.

I 2015 var det 627 melkeproduksjonsbruk, og gjennomsnittsbuket hadde 25,1 kyr. I 2018 er antall bruk redusert til 536, men størrelsen per bruk er økt til 27,7 kyr. Tall fra søkeromgang mars 2020 for produksjonstilskudd viser 481 melkeproduksjonsbruk.

Melkebrukene i Nordland fordelt etter antall årskyr: (kilde Fylkesmannen)

Antall årskyr	Antall bruk	%-andel
<10 årskyr	27	5
10-19	142	30
20-29	103	22
30 +	205	43
	477*	100

*forskjell på 4 gårdsbruk fra tall hos landbruksdirektoratet

57% av melkebrukene i Nordland har under 30 årskyr. 35% har under 20 årskyr.

Mens noen melkebruk har sluttet, har de de gjenværende melkebrukene økt i størrelse. Det har blitt investert i mange store driftsenheter innen melkeproduksjon. Bruksutbygging med gjenbruk av de eksisterende bygninger på gården gir mindre risiko ifølge tall fra Innovasjon Norge. Dette har vært lite kommunisert i media og fagmiljø.

I 2017 behandlet Stortinget Stortingsmelding 11 om jordbrukspolitikken. Da ble det et stort fokus på små og mellomstore melkebruk. Dette ble fulgt opp under jordbruksforhandlingene i 2017, bl.a. gjennom at det ble satt tak på tilskudd (35%, maks 2 mill). Samtidig ble det formulert at små- og mellomstore melkebruk skulle prioriteres ved tildeling av lån og tilskudd fra Innovasjon Norge. Gjennomslag for «pyramidetilskudd» i forhandlingene 2018 viser også ei økt satsing på disse melkebrukene.

Utfordringene

På tross av store strukturendringer i melkeproduksjon de siste 20 årene, har rammevilkårene vært nokså stabile. Nå er det større usikkerhet knyttet til fremtidig produksjon og økonomi grunnet bl.a. reduksjon av produksjonen.

Den totale melkeproduksjonen i landet skaleres ned. Hovedårsakene er bortfallet av eksporten av Jarlsbergost, fall i den innenlandske etterspørselen og økt import. Anslagene på nedskaleringen ligger mellom 7-10%. Dette var situasjonen fram til Covid 19 stengte ned landet. Det er nå økt behov for norsk melk fordi det nasjonale behovet har økt. Det diskuteres om det er nok antall kyr å øke produksjonen på, og om økningen må skje ved å gi hver ku større rasjon med importert kraftfor.

- Løsdriftskrav fra 2034

Kravet om løsdriftsfjøs for fjøs som er bygd før 2004 trer i kraft fra 2034. Dispensasjon kan bare gis hvis minst halvparten av besetningen er bevaringsverdige kuraser. Mange av fjøsene er båsfjøs (avventer tall fra Tine). Denne andelen er større for de små- og mellomstore bruka. Mange må fornye driftsapparatet hvis de vil fortsette etter 2034. Løsdriftskravet er ei stor utfordring. Fjorten år fram i tid er også en lang periode selv i landbruket, og mye kan hende innen den tid. Men det er viktig at en stor gruppe små og mellomstore bruk investerer hvert år om man skal lykkes med denne omleggingen ved hjelp av tilgjengelige midler fra Innovasjon Norge.

- Dyrevelferdskrav fra 2024

2024 var opprinnelige frist for ombygging til løsdrift. Som følge av 10 års utsettelse har det kommet ekstra krav til dyrevelferd, som vil ha økonomiske og praktiske konsekvenser for de som fortsatt vil drive i båsfjøs. Dette gjelder blant annet krav om kalvingsbinge, krav om minst 16 uker med beiting i sommerhalvåret og mulighet for regelmessig mosjon og bevegelse også resten av året.

- Lønnsomhet, investeringskostnader, teknologi, arrondering, transport mm

De små og mellomstore melkeprodusentene ønsker også å ta i bruk moderne teknologi. Løsningene er ofte tilpasset større bruk og blir gjerne uforholdsmessig kostbare og ikke alltid like hensiktsmessige på de mindre brukene. Og motsatt vil en ha muligheter for å nyttiggjøre seg løsninger som ikke er hensiktsmessig på de større brukene. En av årsakene til at brukene ikke er «store» kan blant annet være tilgangen på dyrkajord innenfor fornuftig avstand til bruket. I Nordland har 82 prosent av foretakene leid areal, og dette utgjør 53 prosent av jordbruksarealet i drift. (NIBIO). Jordsmonnkartlegging er gjennomført i noen Nordlandskommuner. Sammen med AR5 registreringer bør dette ta i bruk som verktøy i kommunene, både for arealplanlegging, og for å vise potensialet for nye vekster og næringsutvikling.

Bruk av jord- og beiteressurser i Nordland – et varsko til alle kommuner!

NIBIO har lagd en rapport med ulike indikatorer for landbruk over hele landet, og bruk av landbruksjord. (<https://nibio.brage.unit.no/nibio-xmlui/handle/11250/2652631>)

Tallene for noen kommuner i Nordland er alarmerende (utdrag):

«Landbruk over hele landet» er et av fire hovedmål i norsk landbrukspolitik. Denne rapporten dokumenterer et forsøk på å utvikle en metode for å kvantifisere måloppnåelse på dette området. Forsøket er begrenset til jordbruket, og vi har valgt fire binære indikatorer på delområdenivå. Indikatorene formidler hvorvidt et område oppfyller ulike, på forhånd definerte minstekrav. Indikatorene er i) antall aktive jordbruksbedrifter, ii) andel aktive søkere i forhold til alle registrerte landbrukseiendommer, iii) bruk av utmarksressursene og iv) jordbruksareal i drift. Basert på disse indikatorene beregnes en indeks som kan gi grunnlag for

en samlet vurdering av måloppnåelsen. Resultatene viser store forskjeller i de ulike regionene, med Trøndelag på topp og Nord-Norge på bunn.

Indeksen viser stor variasjon på regionnivå med Trøndelag og Nord-Norge som de to ytterpunktene. I Trøndelag er måloppnåelsen med hensyn til «landbruk over hele landet» høy, med en indeksverdi på 0,95. I Nord-Norge ligger indeksverdien kun på 0,57 i 2017.

Generelt viser indeksen en negativ trend over tid. I alle - så nær som en region - har indeksverdien gått ned, mest i Nord-Norge med en relativ nedgang på over -10 %. Den eneste regionen med motsatt utvikling er Sørlandet der indeksverdien viser en relativ økning på over 6 % (Tabell 12).

Tabell 12: Indeks 2010 og 2017 på region-nivå

Region	Indeks 2010	Indeks 2017	endring
Østlandet	0,83	0,81	- 0,02
Sørlandet	0,71	0,76	0,05
Vestlandet	0,87	0,85	-0,02
Trøndelag	0,96	0,95	-0,01
Nord-Norge	0,64	0,57	-0,07
Hele Norge	0,81	0,79	-0,02

«Dersom man skulle finne at rasjonaliseringen i jordbruket nå har nådd det ønskede nivået, og at andre mål knyttet til jordbruket skal få økt oppmerksomhet fremover, kan resultatene i denne rapporten bidra med et grunnlag for diskusjon av hvor og hvordan dette kan gjøres. Videre, skal Norge totalt sett produsere mer mat kan det være nødvendig å rette søkelyset mot de små og mellomstore driftsenhetene. De er ofte lokalisert i områder der ressursutnyttelsen har potensiale for å kunne økes. En konsentrasjon av matproduksjonen til de aller beste jordbruksarealene, fører uvegerlig til en lavere ressursutnyttelse på nasjonalt nivå. Vi forventer i så fall en gjengroing av marginale arealer, tap av biologisk viktige leveområder og en sannsynlig økt fraflytting fra distriktene.»

En økning i produksjonen forutsetter et større grovfôrareal. I en del tilfeller innebærer økningen at man må leie jord og transportere fôr og gjødsel over lange avstander. Gjennom «Grovfor 2020» er økonomien (eller manglende økonomi) i «transportlandbruket» dokumentert. Satsing på små- og mellomstore melkebruk må derfor ta utgangspunkt i best mulig bruk av lokale ressurser.

• Klima og miljø

Faglagene i landbruket har skrevet klimaavtale med staten. Flere klimatiltak har blitt lansert, og mange av tiltakene kan synes positive både for klimaet og miljøet, og også for økonomien. Så langt er det uklart hva dette vil medføre for landbruket, men bruk av beite og god agronomisk drift av matjord for å fange karbon er ett tema som er til debatt. Gras og beite er viktige innsatsfaktorer i Nordlandslandbruket.

I ny forskning og kunnskapsbygging for å redusere klimautslipp og opprettholde og styrke biologisk mangfold gis begrepene Jordhelse, Karbonbinding i jordsmonn og Økosystemtjenester økt vekt. Ifølge Landbruksdirektoratet vil EUs neste forskningsprogram vektlegge 5 tema, hvorav Jordhelse og Mat vil være ett av temaene.

Landbruksdirektoratet, på oppdrag fra Landbruks- og Matdepartementet og innenfor rammene av Det nasjonale Jordprogrammet, har utarbeidet et jordhersedokument. Norsk Bonde- og Småbrukarlag, Norges Bondelag og ulike forsknings- og veiledningsorganisasjoner i landbruket har deltatt i analyse og vurdert nye virkemiddel.

Skaffe ny link fra landb.dir!!!(Jordhersedokument: <https://www.landbruksdirektoratet.no/no/miljo-og-okologisk/jordbruk-og-miljo/nasjonalt-miljoprogram/publikasjoner/nasjonalt-program-for-jordhelse.rapport-nr-3-2020>)

«Klimaendringene vil, etter arbeidsgruppas oppfatning, gi økt risiko for forringelse av matjord. Forbedret jordstruktur vil redusere denne risikoen. Både jordliv, innhold av organisk materiale og jordstruktur er samtidig avhengig av planter, som binder atmosfærisk karbon og produserer organiske forbindelser som er substrat for jordlivet. Ny kunnskap tilsier at det i hovedsak er levende planter og planterøtter som leverer atmosfærisk karbon i form av organiske molekyler til mikrolivet i jorda. Dette samspillet er dermed også et viktig grunnlag for karbonlagring.»

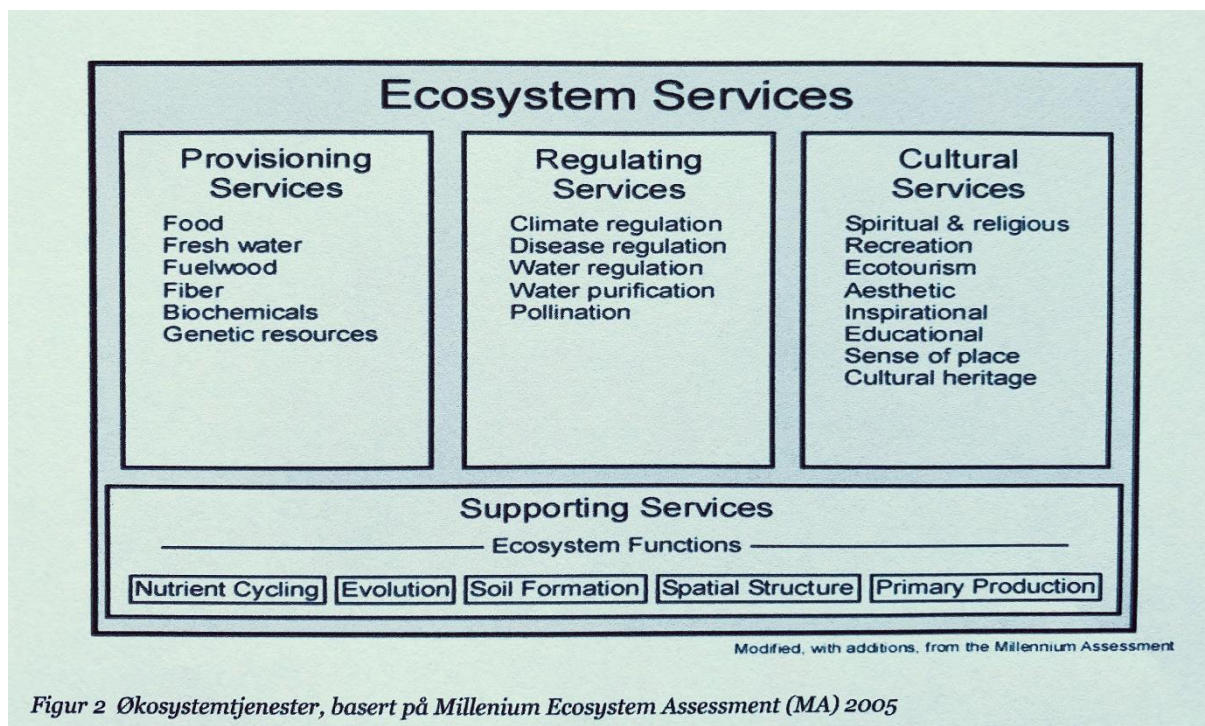
Om begrepet «jordhelse»:

«1. Innholdet i begrepet jordkvalitet varierer med hvilke jordegenskaper og funksjoner man ser kvaliteten opp mot. I Norge brukes begrepet som navn på temakart med grunnlag i jordsmonnkartleggingen, der jorda inndeles etter jordas iboende/statiske egenskaper som er viktige for den agronomiske bruken, samt hellingsgrad. For øvrig brukes begrepet også i bredere forstand i Norge, der dynamiske kvalitetsaspekter og sammenheng med driftspraksis integreres i varierende grad. I de ulike sammenhengene begrepet brukes i Norge er det i liten grad formulert eksplisitte definisjoner.

2. «Jordhelse» gir assosiasjoner til biologi og jordliv og har også i stor grad et slikt meningsinnhold, både internasjonalt og slik det er i ferd med å etableres i Norge. Begrepet peker mot de jordegenskapene som kan påvirkes gjennom driftspraksis. I dialog om jord, både mot næring, forvaltning og samfunnet for øvrig, oppfatter arbeidsgruppa begrepet som mer selvforklarende enn jordkvalitet opp mot det budskapet jordprogrammet bør ha. Arbeidsgruppa ser det også slik at jordprogrammet skal markere et utvidet og noe endret faglig fokus når det gjelder jord, og at begrepet jordhelse er egnet til å målbære dette. (rapportens s. 13)

3.2 Økosystemtjenester, opphav og systematikk

I 2005 la FN fram sin globale økosystemstudie «Millenium Ecosystem Assessment (MA)», et arbeid som involverte 1300 forskere. Målet var å kartlegge konsekvensene av endringer i økosystemene, og å lage et vitenskapelig fundament for handling og bærekraftig forvaltning av økosystemene. Et av hovedfunnene i MA var at av klodens 24 definerte økosystemtjenester var 15 av disse i nedgang, mye pga menneskenes aktivitet som tærer på klodens biologiske mangfold og økosystemer. Økosystemtjenestene er i henhold til MA gruppert i fire og disse tjenestene er; «støttende - supporting», «forsynende - provisioning» «regulerende- regulating» og «kulturelle - cultural» Figur 2 Økosystemtjenester, basert på Millenium Ecosystem Assessment (MA) 2005

Figur 2 Økosystemtjenester, basert på Millenium Ecosystem Assessment (MA) 2005

Figur 2 viser de 24 økosystemtjenestene, fordelt på fire kategorier. Som vi ser er jord helt sentralt som en grunnleggende eller støttende økosystemtjeneste og noen ganger nærmest synonymt med tjenesten som beskrives. Jord er direkte eller indirekte relevant for alle de støttende, forsynende og regulerende økosystemtjenestene. Økosystemtjenester har i tillegg en fjerde dimensjon, en kulturell, der forhold som rekreasjon, økoturisme og spirituelle sider trekkes inn og jord anses å ha en funksjon også til flere av de kulturelle tjenestene, jf. omtale av jordfunksjoner i kap. 3.3. (rapportens s. 16)

Rapportens s. 27: om karbonbinding i jord:

Organisk bundet karbon har en gjennomsnittlig oppholdstid i jord på rundt 50 år (Lange m.fl. 2014). En del av dette karbonet kan likevel ha svært lang oppholdstid, ifølge Schmidt m. fl. (2011) flere tusen år. Dette har tidligere vært tilskrevet at karbonet inngår i stabile kjemiske forbindelser, vanligvis referert til som «humus». Studier de siste tiårene tilsier imidlertid at slike stabile forbindelser spiller en langt mindre rolle enn tidligere antatt (Schmidt m.fl., 2011). I stedet ser det ut til at mekanismene bak langvarig binding av karbon i jord er knyttet til jordøkosystemets egenskaper og prosesser, der fysisk-kjemiske og biologiske påvirkninger er avgjørende for stabiliteten til det organiske materialet. Iht. til Schmidt m.fl. (2011) har det bl. a. vist seg at selv enkle organiske molekyler (f.eks. enkle sukkerarter) kan ha lenger levetid i jord enn mer komplekse og i utgangspunktet tungt nedbrytbare organiske molekyler som f.eks. lignin.

Det har også vist seg at karbon som stammer fra planterøtter (roteksudater og nedbrutte røtter) utgjør en langt større del av karbonlagrene i jord – og av mikrobielt karbon - enn karbon fra plantedeler på jordoverflaten. Videre har det vist seg at karboninnholdet i dypere jordlag er høyere enn tidligere antatt, at dette karbonet utgjør en vesentlig del av lagrene av jordkarbon globalt, og at en større del av karbonet her er mikrobielt assosiert karbon enn det som stammer direkte fra planter (Schmidt m.fl., 2011).

Mekanismene bak disse effektene er ikke klarlagt, men det er åpenbart at jordliv og samspill mellom jordliv og planter spiller en vesentlig rolle. Generelt vil utarming av organisk materiale i mineraljord

ha en negativ effekt på jordfunksjonene biomasseproduksjon, lagring, filtrering og transport, karbonlager og biodiversitet. Slike effekter er knyttet til blant annet redusert innhold av plantetilgjengelig næring, redusert ionebyttekapasitet, generelt tap av vann og næring med grøftevann og fordamping, reduksjon av biologisk aktivitet og tap av jordstruktur (Stolte m.fl., 2016).

Fra oppsummering:

De biologiske prosessene er dynamiske, og de krever løpende vedlikehold i form av god og stedstilpasset driftspraksis der det tas hensyn til jordtype, klima og produksjon. Dette innebærer at løsninger for den enkelte gård blir viktig i arbeidet med jordhelse. Det begynner å bli stor interesse for jordhelse spørsmål i landbruket, og flere produsenter har engasjert seg. Virkemidler bør etter arbeidsgruppas oppfatning brukes strategisk for å bygge opp under interesse og engasjement hos den enkelte produsent. På denne bakgrunnen foreslår arbeidsgruppa at det etableres en ordning med utviklingstilskudd for god jordhelsepraksis, som blant annet vektlegger bonden som aktør i innovasjonen. Arbeidsgruppa har satt opp noen forslag til innhold i et utviklingstilskudd, men utforming av dette må utredes nærmere. (Rapporten s.8)

I vårens Jordbruksforhandlinger vil man søke å forsterke økonomiske intensiver gjennom eksisterende ordninger som RMP- og SMIL-midler for å begynne å teste metoder og utprøving av tiltak på gårdsnivå. På lengre sikt kan bidrag fra økt teknologi og registreringsmetoder kunne gi et finmasket nasjonalt tilskudsregime ut fra den enkelte jordteigs kvalitet i dyrkings- og karbonbindingsverdi, og i tillegg basert på driftsulemper og vekstperiode.

Framskrivningen av klimaendringer viser at Norge har ressurser og kan ta et større ansvar for matproduksjon til eget folk og som supplement til andre land som er mer berørt av klimaendringene. Da må gras- og beiteressurser brukes over hele landet.

Lokallag i Nordland Bonde- og Småbrukarlag melder allerede om en «smittende» negativ utvikling med stadig færre næringsaktører i landbruket. En følge av dette er at jordbruksressurser i verste fall går ut av drift. I Nordland er over 70% av landbrukseiendommer uten aktive drivere. Jorda kan likevel være i drift gjennom å være bortleid og høstet. Ringvirkningene av dette er betydelige for mange næringsaktører og lokalsamfunn, noe som vi ser skaleres opp til en regionalutfordring. NIBIO sin rapport «Landbruk over hele landet» er i så måte et argument for å handle raskt.

Det samlede utfordringsbilde underbygger at denne gruppen melkeprodusenter bør vies ekstra oppmerksomhet i årene fremover. Det er behov for å iverksette arbeid innenfor ulike områder for å få synliggjort mulighetene i det som kan bli en krevende fase.

Målsettinger i prosjektet

De små og mellomstore melkebrukene har stor betydning for Nordland, og bidrar som tallene viser til vesentlig verdiskaping og sysselsetting i de fleste kommunene i fylket. Tallene viser også at mange bygder og kommuner er på grensa til å miste fagmiljøet i melkeproduksjonen.

Andelen båsfjøs er høy blant de små og mellomstore brukene. I løpet av få år må bruk med båsfjøs foreta en viktig strategisk beslutning om brukets framtid, som følge av krav om løsdrift. For å utnytte de spredte arealressursene til en klimavennlig matproduksjon, er det nødvendig at også små og mellomstore bruk utvikles og fornyes uten at produksjonen må økes ut over det bruket har arealressurser til. For å bidra til dette etableres det et prosjekt, som skal bidra til å utvikle små og mellomstore melkebruk til framtidsretta driftsenheter i det nordlandske jordbruket.

Prosjektet skal bidra til tiltak og virkemidler innenfor gjeldene rammer, og med blick til trender i mat- og klimapolitikken.. Kunnskapsformidling, inspirasjon og tiltak som bidrar til samhandling og samarbeid lokalt for å styrke brukene i målgruppen er aktuelle tiltak. Også prosesser knyttet til eventuelt salg eller avvikling av bruk for å slippe til nye brukere eller styrke andre bruk med produksjonsressurser er et aktuelt tema i prosjektet. Her vil jordsmonnkartlegging og AR5 kunne bidra til nye løsninger.

Prosjektets hovedformål

Prosjektets hovedformål er tosidig men med klar sammenheng: kommunenes arealforvaltning vil ha økende betydning for klima- og miljøarbeid lokalt, og dermed som en viktig brikke i å nå nasjonale og globale mål. Klima- og miljøarbeid krever at matjord- og beiteressurser er i aktiv drift. Ett tiltak i arbeidet vil være å arbeide for å ivareta sysselsettingen (næringsaktiviteten) og sikre utnyttelsen av ressursgrunnet på de små og mellomstore melkebrukene i Nordland.

Delmål i prosjektet:

1. Skape kommunal oppmerksomhet rundt arealforvaltning og betydning for klima- og miljøarbeid lokalt, med vekt på ivaretagelse av dyrka og dyrkbar jord og beiteressurser. Utvikle et nettverk for kommunale landbrukskontor som samlet styrker areal-, klima- og miljøarbeidet i forvaltningsprosesser. Covid-19-situasjonen har gjort webinar til en ny samarbeidsarena, også for landbrukskontorene. Ved å ha prosjektleder ansatt på et landbrukskontor i Nordland vil man få tilgang til et etablert nettverk i hele fylket.
2. Bidra til å gjennomføre gode og lønnsomme klima- og miljøtiltak basert på digitale verktøy, nyeste forskning og lokal kunnskap. Herunder lede prosjekt «Velg Melk i Nordland» for å bekrefte/ avkrefte om areal- og kretsløpsbaserte næringstiltak er en del av løsningen
3. Bruke det kommunale landbrukskontoret som nav i kommunene for å få lokalt engasjement og nå melkeprodusenter i målgruppen.
4. Inspirere og formidle kunnskap om mulighetene for videreutvikling av mindre melkebruk, uten at det innebærer store kostnadsøkninger og volumøkninger i produksjon. Gode eksempler brukes i formidlingen.

5. Bidra til å skreddersy fleksibel og tverrfaglig rådgivning for gårdbrukere i beslutningsprosesser.
6. Bidra til å utnytte gårdens samla ressurser gjennom tiltak for fortsatt drift.
7. Bidra til tiltak som gir ordnet fritid

Delmål 1:

Styrke prosessene rundt revidering av kommunale arealplaner for å bidra til ivaretagelse av dyrka og dyrbar jord, og sikre beiteressurser i kommunen:

- Samle inn og presentere utvikling av jord og beiteressurser i kommunen:
 - Kommunen samla
 - I henhold til søknader om produksjonstilskudd til landbruket
 - Utviklingen av kulturlandskap og særlig viktig landskap
 - Utviklingstrekk på bygdenivå
- Jordloven:
 - Gjennomgang av lovverket
 - Utvikling av praktisering
 - Statsforvalters bidrag gjennom juridisk håndtering og eksempler
 - Hvordan må Jordloven praktiseres for å nå langsiktige mål?
- Involvere jordeiere/-leiere:
 - Gjennomgang og forståelse av Jordloven
 - Tiltak for å støtte og underbygge langsiktige mål, herunder leieavtaler – lengde og innhold
 - Gode eksempler
- Forvaltning av jord- og beiteressurser som tema under nettverksmøter regionalt og i regi av Statsforvalter i Nordland.
- Utvikle tiltak som sikrer at matjordressursen blir tatt vare på ved jordforflytning: (tiltak i utvalgte kommuner)
 - Kunnskapskrav til entreprenør, ev kunnskapsbevis
 - Utvikle kontrakter, dokumentasjons- og kontrollverktøy
 - Registrere og vurdere aktuelle områder for gjendyrking i kommunen
- Innarbeide tiltak for matproduksjon, matjord og beiteressurser i kommunens klimaplan

Delmål 2:

Bidra til å gjennomføre gode og lønnsomme klima- og miljøtiltak basert på nyeste forskning og lokal kunnskap, herunder lede prosjektet «Velg Melk i Nordland»

- Areal- og klimapolitikk er å ivareta matjord og beiteområder gjennom aktiv drift:
 - Aktiv bruk av disponible verktøy som AR5-base
 - Forsøk med jordsmonnkartlegging på teignivå i utvalgte kommuner, målt opp mot eksisterende kartleggingsverktøy (AR5?).
 - Initiere beitekartlegging

- Tett samhandling med jordeiere/-leiere/ bygdefolk
- Lede prosjektet Velg Melk i Nordland:
 - Bruke det kommunale landbrukskontoret som nav i kommunene for, i samarbeid med faglagene i landbruket, å få lokalt engasjement og nå melkeprodusenter i målgruppen
 - Vurdere om et regionalt mobiliseringstiltak bidrar til å opprettholde melkebruk, og dermed dyrka mark i drift. Utvikling av beitebruk gis også oppmerksomhet.
 - Vurdere hva som skjer med dyrka mark og beiteressurser i kommuner som ikke har melkeproduksjon.
 - Vurdere om ekstra fokus på dyrka mark og beite som klima- og miljøtiltak i kommunene gir tiltak som ikke er nevnt her.
- Innarbeide tiltak på kommune og/ eller bygdenivå i kommunens samfunnsplan.

Delmål 3:

- Nettverket skal forsterkes og utvikles gjennom dette tiltaket hvor ansatte er pådriver for kontakt med melkebruk i kommunen og bindeledd mot arealpolitikk.
- «Lokale» inspirasjons-samlinger kan gi både politisk ledelse og arealplanbehandlere anledning til å delta.

Delmål 4:

- bygningsmessige lønnsomme løsninger ved lavere produksjonsvolum
- samarbeidsformer mellom bruk som muliggjør investeringer
- lokal foredling og nye omsetningsformer for å bidra til økt avkastning per produksjonsenhet
- Merkevarerbygging på grasfora sluttprodukter
- Samarbeidsformer og tiltak som bidrar til kompetansebygging i avløseryrket

Delmål 5:

- tiltak som synliggjør eksisterende rådgivningstilbud
- mulighet til å sette sammen utradisjonelle rådgiverteam knyttet til ulike tema og valgsituasjoner (nybygging, samarbeidsformer, lokal foredling, grasforingsmetoder, avløsertiltak, avvikling, salg, pensjon med mer).

Delmål 6

- tiltak for beslutning om generasjonsskifte, avvikling eller gårdsalg.
- sikre tilstedeværelse av husdyrproduksjon for å utnytte beiter og grovfôr
- Bruke AR5 og jordsmonnkartlegging i mulighetsvurdering.
- informere og bidra til gjennomføring av de mest aktuelle og hensiktsmessige klima- og miljøtiltakene

Delmål 7

- Rekruttering av yngre brukere krever at det skapes løsninger for ferie og ordnet fritid. Dette kan skje gjennom samarbeidsløsninger, teknologi, utdanning, nettverk mm

Prosjektet skal samhandle med lokale landbrukskontor, lokale organisasjoner og rådgivning om gjennomføring av tiltak. Prosjektet skal også kjennetegnes av sterk regional samhandling, med en prosjektorganisasjon med representasjon på tvers av regionale og lokale myndigheter, rådgiverorganisasjoner, faglagene og de 20 produsentlagene Tine har i Nordland. Det vil være naturlig med et samarbeid med Statsforvalter om å innlede på fylkessamlingen for landbrukskontor på senvinteren. Statsforvalters tiltak om oppfølging av generasjonsskifte vil være naturlig der generasjonsskifte blir tema. Med ei bred forankring med faglagene og den «store» landbruksfamilien i styringsgruppe, arbeidsgruppe og referansegruppe ligger det åpent for mange samarbeidstiltak.

Aktivitetsmål i næringsdelen

Prosjektet innebærer en tidsavgrenset satsing for å stimulere til utvikling på de små og mellomstore melkebrukene i Nordland. Resultatene av innsatsen vil det være vanskelig å fullt ut måle etter endt prosjektperiode. Beslutning knyttet til bedriftsutvikling er krevende, og innebærer store økonomiske løft for enkeltforetakene. For mange omfatter beslutningen også avklaringer i forhold til neste generasjon drivere. Det betyr at resultater fra prosjektet kan bli synlige først lang tid etter prosjektgjennomføring. Med utgangspunkt i dette er det vanskelig å fastsette konkrete resultatmål for prosjektet. Det er mer formålstjenlig å operere med aktivitetsmål, for å måle antall aktiviteter eller antall deltakere i prosjektet.

Aktivitetsmål for prosjektperioden:

- Alle gårdbrukere i målgruppen skal ha fått tilbud om oppfølging fra prosjektet
- Kommunal landbruksforvaltning i alle kommuner med melkeproduksjon har vært involvert
- Alle de andre aktørene som driver med ulike former for rådgiving innen landbruket skal ha muligheter til å delta

Hovedmålgruppe

- Melkeprodusenter
 - o De med mindre enn 30 kyr
 - o De med båsfjøs
 - o Øvrige melkeprodusenter

Andre interessenter

- Kommunene
- Produsentlagene til Tine
- Rådgivere innenfor landbruk (Tine, Nortura, NLR, Landbruksstjenester m.fl.)
- Finansieringsinstitusjoner, banker og Innovasjon Norge
- Lokallag av Bonde- og Småbrukerlagene og Bondelagene i Nordland
- Partnerskapet (Fylkeskommunen, Innovasjon Norge og Fylkesmannen)

Tiltak:

Mobiliseringsmøter

I samarbeid mellom produsentlagene i Tine og landbrukskontorene i kommunene mobiliseres og inviteres de som har små og mellomstore melkebruk eller båsfjøs, til dagsmøte over hele fylket. Her forutsettes at flere kommuner/produsentlag samarbeider om ett felles fysisk møte i et lokale med tilstrekkelig avstand mellom de inviterte, slik at 10 dagsmøter dekker hele fylket. Gårdbrukerfamilien fra de 274 melkebrukene med under 30 årskyr og de med båsfjøs er invitert til møte med følgende aktuelle tema:

- o Bygningsløsninger/investeringskostnader – få frem gode eksempler
- o Leiejordsproblematikk/arrondering/transportkostnader/mulighetsrom innenfor bruk av egne ressurser
- o Generasjonsskifte? – hva nå? Motivere til at ressursene fortsatt blir utnyttet
- o Veivalgrådgiving
- o Tilgjengelige virkemidler knyttet til investeringer og generasjonsskifter (Innovasjon Norge)
- o Erfaringer fra en gårdbruker i prosess

Faglige innlegg i møtene fra en gårdbruker i utviklingsprosess, Innovasjon Norge, Norsk landbruksrådgiving Nord-Norge, Tine Rådgiving og medlem. Møtene ledes av prosjektleder.

• Oppfølging av den enkelte produsent/grupper av produsenter i etterkant av mobiliseringsmøtene.

- o Avklare rådgivningsbehov i en avklaringssamtale.
- o Skreddersøm av rådgivningstilbud og tilbud om kontrakt for gjennomføring.
- o Kombinere enkeltvis rådgivning og rådgivning i grupper, fysisk og gjennom webinar.

Prosjektgruppen vil i etterkant av møtene avklare rådgivningsbehov med den enkelte produsent. Det vil da bli skrevet avtaler og avklart hvilken rådgiver som skal ta første kontakt

for å avtale oppfølgingen videre. Rådgivingen som skal gis gjennom dette prosjektet skal være noe utover ordinær produksjonsrådgiving. Denne ekstraordinære oppfølgingen er det eksisterende rådgivingsapparat som skal stå for. Vi ser for oss at en stor andel av rådgivingstimene vil bli levert av Norsk Landbruksrådgiving og Tine. Men gårdbrukeren står fritt til å velge andre rådgivere så som regnskapsfører, Nortura, osv. Rådgiverne vil fakturere gårdbrukeren som vanlig. Dette anser vi som viktig for at brukerne skal bli fortrolig med at rådgiving har en pris. Her gis imidlertid brukeren mulighet til å få refundert inntil 50 % av de direkte kostnadene knyttet til rådgivingen, begrenset oppad til kroner 7500 i tilskudd.

• **Kommunikasjonsarbeid rettet mot hovedmålgruppen og andre interessenter**

Satsingen og tiltakene planlegges og skal gjennomføres i ei tid med Covid-19-rammer. Dette kan kreve særskilte tiltak.

Prosjektet handler i stor grad om å lykkes med rekrutteringen:

- Webinar med ansatte på alle landbrukskontor i kommuner som har melkeproduksjon. Det sendes også invitasjon til ordfører/ varaordfører om å delta for å bli orientert.
- Alle melkeprodusenter får en e-post, men vi henvender oss også til ektefelle og neste generasjon på bruket. Landbrukskontoret følger opp hvert melkeproduksjonsbruk, gjerne med besøk, men ellers med telefonisk kontakt.
- Vi bruker sosiale medier aktivt.
- Vi søker oppmerksomhet i Nordlandsmedia om melkebruk som har gjennomført noen av tiltakene.
- Det legges til rette for at lokallagene i Bonde- og Småbrukarlaget og Bondelaget, sammen eller hver for seg, kan lage diskusjonsmøter om tema. Vi ønsker å få til diskusjon rundt kjøkkenbordet og i bygda om framtidvalg i melkeproduksjon.
- Vi ser om www.gardsbruk.no kan brukes i rekrutteringsøyemed.
- Nyhetsbrev eller tilsvarende fra rådgivingsaktører
- Mediefokus for øvrig, spesielt i lokalpresse i tilknytting til oppstart og den intensive møtefasen.

Organisering

En ser det som hensiktsmessig å organisere dette som et ettårig prosjekt med mulighet til ett års forlengelse. Delen som omhandler utviklingstiltak i kommunene, i tråd med søknad om Statsforvalters Prosjektskjønnsmidler, utføres og eies av Beiarns kommune. Utviklingstiltaket vil som beskrevet ha tett samarbeid med næringsprosjektet. Begge prosjektene vil derfor bli gjennomført under felles styringsgruppe.

- **Prosjekteier/ansvarlig:** Nordland Bonde- og Småbrukarlag

• **Styringsgruppe:** Prosjektet ledes av en styringsgruppe som består av de som finansierer prosjektet samt næringa. Sammensetning:

- Nordland Bonde- og Småbrukarlag, leder
- Nordland Bondelag
- Nordland Fylkeskommune
- Statsforvalter i Nordland
- Representant for Beiarn kommune

Styringsgruppen skal godkjenne retning og ressursbruk i prosjektet, (Ett fysisk møte, 2-4 digitale møter).

Styringsgruppen godkjenner planene og behandler rapportene fra prosjektet. De nevnte parter velger sine deltagere inn i styringsgruppen.

• **Prosjektgruppe/arbeidsgruppe:**

Det etableres en prosjekt-/arbeidsgruppe med de som jobber tettest med prosjektet. Prosjektleder er ansatt i Beiarn kommune i tråd med prosjektbeskrivelsen. Her vil TINE, NLR, IN og andre som har arbeidsoppgaver knyttet til prosjektet delta. Gruppen møtes fysisk/digitalt etter behov, og gjerne i etterkant av mobiliseringsmøter.

• **Referansegruppe:**

Medlemmene i referansegruppen skal fortrinnsvis være fagpersoner.

Gruppen bør gjennomføre 1-3 møter digitalt. Referansegruppen skal gi innspill og hjelp til det faglige innholdet i prosjektet. I tillegg til prosjektgruppen består referansegruppen av:

- o Bonde- og Småbrukarlaget
- o Bondelaget
- o Fylkeskommunen
- o Innovasjon Norge
- o 2 kommuner
- o Noen som kan gi «nye impulser» kan inviteres inn: NIBIO Tjøtta, Landbrukstjenester, landbruksskoler, andre

• **Rapportering:**

Prosjektleder har ansvar for rapportering etter plan oppsatt av styringsgruppen.

• **Tidsplan:** prosjektet er tenkt startet opp medio 2021. På grunn av usikkerhet ved Covid-19-situasjonen må dette avklares med aktørene.

• **Budsjett og finansieringsplan:**

Vedlagt

